

fogva ma még páratlanul áll. Új területet készített a népművelés számára. Mindenképpen pedagógiai alkotás volt. Alkalmas arra, hogy erősítse a társadalomban és a nevelésben való hitet, még a sötétlátókban is.

Nánay Béla.

IRODALOM

Málnási Bartók György: *Ember és élet. (A bölcséleti antropológia alapvonalai.)* Budapest, 1939. 258 oldal.

Harmónia és harmóniára törekvés vonul végig e könyv minden során: egy kiegyensúlyozott, magas szellem állítja elénk az ember és az élet egységét oly tűkörben, amely mindenkire nézve megnyugvást és békét áraszt. A lélek csak addig nyugtalan, amíg meg nem értette a reá ható jelenségeket, — *írja egy helyen Bartók* — a megértés és befogadás egyúttal békéjét is elhozza. Nem tudjuk, felvetődött-e az író lelkében a mű megírása alatt ez a szempont, amit mi most végső és egyetemes benyomásként érzünk, de ha tudattalanul adta is meg a test-lélek-szellem egységbefoglalása révén a mi számunkra a békét, el kell fogadnia munkája legnagyobb eredményeként. Mert lehetetlen, hogy az előtt, aki figyelemmel haladt együtt Bartókkal mélyenszántó fejtegetéseiben, egymásnak feszülő, ellenséges erők harca maradt legyen a világ és az individuum ezernyi részlete: az összeegyeztetés mesterei sikerült az életmezők határfelületein. Megértettük, hogy az érzékszervek, ösztönök, szenvedélyek, indulatok, szeretet, ész és erkölcs zűrés egymásrahatásából ebben a kavargó és harci zajtól terhes világban is kialakulhat az örök emberi lélek Isten felé emelkedő élete s mezeje, amit különböző korokban változtatva hittek siralomvölgynek és könnyű örömök birodalmának, lényegében kötelességteljesítés színtere, pálya, aminek végén költők és filozófusok egybesimuló látomásaként béke és nyugalom honol.

Amennyi harc van addig! Győzni kell rabul ejtő szokások és romlásba vivő szenvedélyek felett, szüntelen megegyezéseket kell kötni millióval, társadalommal, korokkal s egyggyé kell gyúrní a test és lélek sokszor annyira divergáló törekvéseit. A segítő a szellem, amelynek fáklyája világít ott is, ahol — *mint Dürer képén a Lovag útjában* — kétfelől a halál és a kétség sötétsége borzaszt. Ez ad szárnyat a véges érzékszerveknek, ez von szűn'elenül magasabbra és közelebb a teremtő és mindeneket igazgató Istenhez. *Ember és élet*, mondja a cím; de mégis a *szellem* apoteózisa ez a mű, a szellemé, amelyről egy helyen azt mondja Bartók, hogy az emberi élet csak a szellemi Én által teremtett életmezőben jut el a maga kiteljesedéséhez.

Higgadt hang, világos, bár rendkívül tömör és teljes figyelmet igénylő okfejtés jellemzi a stílust, tudatos anyagkezelés és lépésről-lépésre való rendszeres előrehaladás a mű fölépítését, nagy olvasottság és a kapcsolatok rendkívül éles meglátása a tartalmat. Hadd idézzünk e helyt néhányat legszemlelesebb és a Ma életébe leginkább belevágó gondolatai közül. Az alapot adó egység gondolata ismételtlen visszatér: „az ember filozófiai megértésének előfeltétele az, hogy az embert, mint szerves egészet tekintsük, hiszen ha részecskék gépezeteként fognánk fel, akkor

éppen azt a belső formát nem lennének képesek megtalálni, ami az ember legbelsőbb magva. Test és lélek teljes egységben élnek. De nem csak az ember teste és lelke alkot organikus egységet, hanem a világ és az ember is. "Éppen e kapcsolatok által válik minden ember individuummá, egyedi, soha és sehol meg nem ismétlődő parányi rendszerré, amelyben hatások és visszahatások láncolata működik rekonstruálhatatlanul. Az előbb együtt említettük a költővel a filozófust, most pedig ellent nem állhatunk annak, hogy ne utaljunk *Bartók* békelátása és *Juhász* Gyula „*Béke*“ c. verse, másrészt *Bartók* emberi individuum-gondolata és *Kosztolányi* „*Hullottai beszéd*“-e között a végső azonosulásra.

A második könyv, a lélek életéről szóló, az a rész, amit a *nevelő* a legközvetlenebb haszonnal és okulással forgalhat. Nemcsak teljesen modern pszichológiát talál itt, hanem számtalan új szempontot, amit közvetíthet *Bartók* elméleti fejtegetéséből a gyakorlati nevelői munkába. Különösen nagy szerep jut ebben a részben az ösztönnek, aminek *Bartók* alapvető jelentőséget tulajdonít. Ebből vezeti le a lelki egység kialakulását, a tudatot és öntudatot, majd jut el az érték fogalmához. Ha elismeri is az ösztönök fontosságát, őv e jelentőség elmulasztásától: „ám ha ösztöni természetű is az egész emberi egység, értelmetlenné válnék cél hiányában“, írja és figyelmeztet az ösztön és egyén közti ellentétekre. Mint jellegzetes elkorcsosulását az ösztönnek hozza fel az egykézöket, kiknél „az igazi, természetes célok helyett az ösztönök ácélok szolgálatába kerültek. Haldokló fajok, elesett egyének sorsa ez...“

Részletesen és igen érdekesen írja le érzékszerveinket, mégpedig nemcsak a konvencionálisakat, hanem a közérzet néven említett diszpozíciót, tehát egyetemes ön-érzetünk kifejezőjét is. Ez utóbbival kapcsolatban hívja fel a neveléstannak a figyelmét s gondos vizsgálatokat sürget.

Igen érdekes a munkának az a része is, amely az emlékezéssel, felejtéssel, foglalkozik. „Az emlékezet hozza létre az időt és általa uralkodunk az időn, a múltat jelenné téve.“ „Az emlékezésnek ellentéte a felejtés, ez a passzív lelki sajátosság. Jellemző, hogy a lélek nem tesz valamit. Ámde ennek jelentősége ugyanolyan nagy az emberi lélekre nézve. Ha nem felejtjénénk, bénító terhet kellene magunkkal cipelnünk. Nem fontos, rosszul sikerült, jelentéktelen, jelentésben szűkülőködő képeket és azok kapcsolatait készséggel felejtje el a lélek, hogy azok helyett új, megfelelő képeket alkosson és gazdagítsa a maga életmezejét, amelyet az előbbi rossz képek szegényítettek volna. Természetesen éles különbséget kell tenni felejtés és feledékenység közt, mely utóbbiról *Kánt* azt írja, hogy a feledékeny fej, akárhányszor töltik is meg, mindig üres marad. A feledékenység az emberi egységnek nagy fogyatkozása, mert az emlékezetnek legnagyobb ellensége“. Helyes irányban nagy alkotó a képzelet, mert „általa a tapasztalat puszta adatai fölé emelkedhetünk.“ Éppen ezen a ponton látszik meg jól a művészetek óriási fontossága: a művészi alkotások a szabadság és érték világába vezetnek bennünket s érvényre juttatják mindazt az értéket, ami bennünk rejtve van. „A művész lángesze a legnagyobb világalkotó.“ Nem erősszponzósításként, hanem lelki magatartásként fogja fel a figyelmet. „A figyelem: az Én nekifeszülése valaminek, ami nyugalmában zavarja. A tárgy vagy jelenség észrevételével kezdődik; akkor az Én-nek önmaga szemlélése megszűnik. A lélek nekiszegződése addig tart, amíg ez a tevékenység célját el nem érte, azaz amíg a tárgy a róla alkotott kép segítségével a lélek egységének organikus rendszerébe bele nem tagolódott.“ „A figyelem intenzitása egyénenként és körülményenként változik; mindig az Én érdeke ösztönzi a figyelmet. Legerőteljesebb a figyelem akkor, amikor érdeklődésünk tárgyának elérése a legnagyobb nehézségekbe

ütközik. A terjedelem és az erő fordított viszonyban áll; a mindenre figyelő ember alapjában véve semmire sem figyel.

A munka legmegragadóbb részei közé tartozik A szerető Lélek című fejezet. „A szeretet mindent átható érzését egészen különleges hely illeti meg egy olyan munkában, amely az ember filozófiai eszméjét akarja megérteni és megmagyarázni. Leghatalmasabb, szinte mindenható érzés a szeretet, amely a maga végtelen összetettségében át meg áthatja az emberi egység egész organikus rendszerét és maga is a legenergikusabb rendszerező tényező az ember lelki és szellemi életében.“ Kimutatja, hogy a szeretet nem szexuális talajból származik, majd így folytatja: „A szeretetet nem lehet tanulni, kényszeríteni, akarni, vagy csalfa eszközökkel életre hívni“. Sajátos jellemvonása, hogy önmagát pazarolja; magához öleli a tárgyakat mind és lelkét kiárasztja az egész emberiségre. Már e tekintetben is felette áll az irigységnek és gyűlöletnek, amely — szerencsére — a tárgyaknak és személyeknek csak igen kicsiny területét képes megmérgezni szennyes hullámaival. „Mi fogható szépség, jószág, életteljezség, mindent előntő nyugalom dolgában ahhoz az édesanyához, aki alvó gyermeke fölé hajolva végtelen szeretetét és ebben a szeretetben előmlő boldogságát csak abban a végtelenül finom mosolyban tudja kifejezni, amely előnti arcát és misztikus fénybe burkolja egész alakját! Ez a mosoly, mint a szeretet, valóban az eget köti össze a földdel s ezen a szereteten kívül az eget a földdel semmi sem képes összekötni. A szeretetnek ebben a csendes nyugalmában és békéjében rejlik a szeretet teremtő ereje. Teremteni csak a szerető lélek tud. A gyűlölség, az irigység, a káröröm, a bosszú, a féltékenység csak rombolni képes. Egyetlen ember lelkéből kiáramló szeretet ereje új közösségeket képes létrehozni és azokat új élettel táplálni, új lélekkel megajándékozni.“

Ilyen magasra szárnyal Bartók a szeretet himnuszában! De semmivel sem marad alatta akkor, amidőn a szabadságra gondol, ilyen szavakat találunk erre vonatkozóan: „Az ész sohasem hagy fel azzal, hogy szabadságra serkentsé az embert.“ „A szellem végtelen és tiszta öntudat, amely önmagát valósítja meg és a maga törvényét követi, a maga törvénye által tudja kötve magát. Ahol ennek a törvénynek szabad megvalósítása akármilyen okból akadályokba ütközik, ott maga a szellem sem valósul meg. Ahol a szellem szabad önérvényesítése elé gátakat vetnek akár a tekintély, akár a hatalom nevében, ott a szellem alakításának tárgya sohasem lehet önmaga, hanem a tekintély vagy hatalom által diktált akarat. Ezen a tényen semmiféle rabulisztika nem tud változtatni, mert ez a tény magának a szellemnek lényegéből következik. Az önmagát megvalósító — s értsük meg jól: szabadon megvalósított — szellem az igazi szellem, amely előtt a legnagyobb tekintély és legnagyobb hatalom az igazság maga. Ennek az életbevágó és pedig népek, nemzetek, az emberiség életébe vágó ténynek igazsága tüzetesebb magyarázatra nem szorul azoknál, akik a szellem gyermekei. Akik nem a szellem gyermekei, azok számára minden magyarázat falrahányt borsó. Példákkal minden vonatkozásban bőven szolgál a világtörténelem s bőven a magyar is, csak meg kell azokat értenünk és nem szabad spanyolfallal venni körül hamis indokok és ryek alapján. Természetes, hogy ez az igazi megértés is csak ott sikerül, ahol a szellem tevékenysége erőteljes és szabad: a szellemet csak a szellem ismerheti meg.“

Íme, ilyen ez a könyv! Mótója lehetne az a Kant-idézet, ami a szövegben kétszer is döntő fontossággal bizonyít: „Két dolog tölti el a kedélyt... csodálattal és tisztelettel...: a csillagos ég feleltem és az erkölcsi törvény bennem“.

Dr. Aldobolyi Nagy Miklós.